

KRATAK OSVRT NA USLOVLJENOST I PRAVCE KRETANJA KRIMINALNE POLITIKE NA PODRUČJIMA POSEBNO POGOĐENIM RASPADOM BIVŠE ZAJEDNIČKE DRŽAVE

Mitar Kokolj

Univerzitet Sinergija, Pravni fakultet, Bijeljina

Tel. 011 2674044

Kokolj@pravni-fakultet.info

Sažetak: *Radi se o širokoj temi koju je nemoguće suštinski izložiti na malom prostoru, ali je namera autora bila da na kratak način istakne koje su negativne pojave uticale na kriminalno ponašanje u poslednje vreme na području koje je bilo zahvaćeno posledicama nasilnog raspada bivše zajedničke države i da uopšteno naglasi koje mere preventivnog i represivnog karaktera treba da odigraju glavnu ulogu u sprečavanju novih negativnih ponašanja i u efikasnom procesuiranju izvršenih kriminalnih radnji, a sve u cilju podsticanja razmišljanja, diskusija i rada koji u tome mogu pomoći.*

Ključne reči: *Kriminalna politika, kriminalitet, uzročnost, prevencija, represija.*

Summary: *In this paper author presents some of the many factors that have caused the increase the extent and new forms of criminality in this part of South- East Europe. The author talks about all these factors in the sense of repression, and particularly prevention through some categories of it. The current criminal policy is not yet sufficient to prevent and suppress criminal behaviour, and that is the reason why author expresses some possible solutions which would have the function of prevention. Crime prevention is considered as one of the most important preconditions of the development of each democratic society.*

Key words: *criminal policy, criminality, prevention, repression.*

1. Uvod

Kriminalna politika je disciplina koja predstavlja jedinstvo teorijskih i načelnih političkih, ustavno-pravnih i zakonodavnih opredelenja prema kriminalnim aktivnostima, kao i zbir praktičnih mera za njihovo suzbijanje i sprečavanje. Adekvatna borba protiv kriminaliteta, kao osnovni cilj kriminalne politike, nužno zahteva ulaganje pojačanih napora da se još bolje izuče uslovi kriminalizacije društava i da se adekvatno rezultatima analize primenjuju nove i usavršavaju postojeće mere koje treba da doprinesu ostvarenju postavljenih ciljeva. Svaka državna zajednica, smatrajući kriminalitet kao negativnu i opasnu društvenu pojavu, preduzima mere za njegovo suzbijanje i sprečavanje, koje se integrišu u kriminalnu politiku kao deo ukupne politike. Ne može se reći da je bilo koja država do sada uspela iskoreniti kriminalitet, ali to ne znači da su mere borbe protiv njega uzaludne, jer se uspehom u toj borbi može smatrati, ocenjivano na osnovu dugogodišnjeg iskustva, i njegovo držanje pod kontrolom.

Dva osnovna vida suprotstavljanja kriminalitetu su preventivno i represivno delovanje. Obično se pod borbom protiv kriminaliteta smatra preduzimanje mera od nadležnih policijskih, sudskih i tužilačkih organa, međutim sigurno je da preventivno delovanje kroz bolju društvenu organizaciju i uspešno rešavanje društvenih problema, može značajnije da

poboljša situaciju na tom planu. Ipak, paralelna i međusobno usklađena primena prevencije i represije je jedina realnost i perspektiva u akciji sprečavanja i suzbijanja kriminaliteta.

Stručna konstatacija i opšti utisak da kriminalitet raste i da se javljaju njegovi novi oblici, znak je za svaku državu da treba da uloži veće napore i angažuje veće i posebne organizacione, kadrovske i finansijske potencijale radi svestranijeg i efikasnijeg suprotstavljanja. Situacije u mnogim državama sveta su pokazale da nije moguće ostvariti efikasno suprotstavljanje kriminalitetu samo putem redovnih aktivnosti organa zaduženih za taj posao. Novo vreme donosi potrebu za novim organima ili novim organizacionim jedinicama tih organa, novim formama, novim specijalizovanim kadrovima, što je adekvatan odgovor na sve organizovanije, tehnički savremenije i brojnije oblike kriminalnog ponašanja. Takođe, kriminalitet i prevencija kriminaliteta su postali predmet javnog interesovanja u svim državama sveta. U tom smislu, uspešno ostvarenje kriminalno-političkih ciljeva pretpostavlja zainteresovanost građana za učestvovanje u delatnostima preveniranja kriminaliteta, kao i u postpenalnoj pomoći osuđenima i žrtvama kriminaliteta.

Najveći broj država u svetu, suočen sa trendom u oblasti kriminaliteta, pored redovnih aktivnosti preduzima i posebne mere, koje su prethodno osmišljene i legislativno pripremljene u raznim senatskim, parlamentarnim i drugim organima. Inicijative i opredelenja da se i na ovim prostorima suoči sa prisutnim, ali i narastajućim problemom zahteva da se, makar i na ovom malom prostoru, ukaže na osnovne uzroke i pojavne oblike koji trend kriminalne politike opravdavaju.

2. Ukratko o nekim uzrocima kriminalnog ponašanja

Na ovim prostorima su se, uz ranije, pojavili u poslednje dve decenije i novi pogodujuć faktori kriminalnog ponašanja u koje su uključene nove generacije mladih koje su rasle u atmosferi ekspanzije tih novih kriminalizirajućih faktora. Kriminološke i sociološke analize ukazuju da je do zabrinjavajućeg rasta kriminaliteta uopšte i naročito novih oblika kriminaliteta, došlo i zbog sledećih specifičnih uslova. Neuspeh u rešavanju pitanja daljeg zajedničkog života naroda u prethodnoj državi je rezultirao građanskim ratom, što je dovelo do situacije nesnalaženja, nestašica, inflacije, bezakonja, sive ekonomije, crnog tržišta, ratnog profiterstva i stradanja svih vrsta, što se sve još više i posebno tragično komplikovalo primenom kolektivnih sankcija i blokade.

U takvim uslovima počeo je i proces tranzicije, privatizacije, stvaranja privrede otvorenog tržišta i višepartijskog sistema. Ovaj region je bio suočen sa velikim migracijama, posebno izbeglog i prognanog stanovništva i sa prekidom ekonomskih i političkih veza između delova bivše zajedničke države. Problemi su nastavili da se ispoljavaju kroz nedograđenost političko-pravnog sistema, neblagovremeno donošenje potrebnih propisa, neusaglašavanje propisa sa ustavnim uređenjem, neizgrađeni ekonomski sistem, krizu morala i svih vrednosti društva. Gubljenje radnih mesta, zatvaranje i devastiranje proizvodnih jedinica i preduzeća i ustanova, dovodilo je i dalje dovodi do osiromašavanja delova stanovništva, pa do raznih zloupotreba i nemotivisanosti za rad.

Mnoge negativne pojave su rezultat sukoba između nedovoljno projektovanog novog društvenog i ekonomskog sistema i ranijeg zakonodavstva i navika, što sputava pravosudni sistem u procesuiranju privrednog i finansijskog kriminaliteta. Namerno umanjeње vrednosti preduzeća i kupovina istih za simbolične iznose, osnivanje raznih privatnih firmi i agencija za

razne malverzacije, prevare i nelegalno bogaćenje, organizovanje grupa sa kriminalnim ciljem, prenošenje atmosfere iz svetskih podzemlja, pojačana primena nasilja i upotreba oružja, veličanje junaka podzemlja i senzacionalističko bavljenje informisanjem o kriminalitetu, stvaranje negativnih uzora, naglo, vidljivo, negativno stimulisanje raslojavanja stanovništva praćeno pojačanim nasiljem u porodici i posebno prema nezaštićenima, redovne su pojave zabeležene u poslednje vreme.

Organizovani kriminalitet transnacionalnih karakteristika, uz domaće aktivno učestvovanje, doveo je do stvaranja kriminalnih bandi i organizacija, do njihovog međusobnog razračunavanja oko podele teritorija i uticaja, do akumuliranja i investiranja nelegalno stečenog kapitala kroz razne malverzacije, prvenstveno pranje novca. Mnoge nove kriminalne radnje nisu bile pravovremeno i adekvatno normativno pokrivene, što je otežavalo rad na krivičnom gonjenju.

Pojačan uticaj na rast kriminaliteta dodatno su imali: nezaštićenost društvene imovine, nepoverenje građana u efikasnost državne zaštite od kriminaliteta i ispravno ponašanje nadležnih organa i njihovih članova i predstavnika, složena unutrašnja i neizvesna vanjska politička situacija. Sigurnost građana je ugrožavana nizom negativnih aktivnosti kao što su provale stanova i poslovnih prostora, često uz upotrebu oružja i drugih opasnih sredstava, krađe automobila, oružani obračuni i likvidacije na javnim i privatnim mestima sa izrazitim obeležjima profesionalizma, napadi na banke, prodavnice i druga mesta na kojima se može naći novac. Obeležja vremena su i dela sa izrazitom primenom nasilja, kao što su: iznude, prinude, reket, razbojništva, ubistva i pokušaji ubistva, učestvovanje u tučama, posebno navijača na sportskim priredbama, ugrožavanje sigurnosti i nasilničko ponašanje na javnom mestu. Povećano je prisustvo prostitucije i reklamiranja seksualnih usluga, a pojačan rast beleži i visokotehnoški kriminalitet sa kompjuterskim kriminalitetom kao njegovim najpoznatijim delom. Povećan broj verbalnih delikata rezultat je i zloupotrebe medija u situaciji haosa u informatičkom prostoru.

3. Represija i prevencija kriminaliteta kao dva glavna oblika borbe protiv kriminaliteta

Iako ima mesta konstataciji da se socijalne krize, konflikti i nedozvoljena kriminalna ponašanja nisu uspešno razrešavali prinudnim merama, izvesno je da se pojačanom prinudom mogu postići određeni rezultati na planu generalne i specijalne prevencije. Zbog toga tradicionalni kazneni sistem ostaje i dalje važan garant sigurnosti, ali je jasno da ga treba usavršavati, kompletirati i prilagođavati stanju u društvu i potrebama adekvatne reakcije. Cilj kaznenopravnog reagovanja treba da bude smanjenje obima kriminaliteta, smanjenje broja teških krivičnih dela, veći stepen razjašnjenja kriminalnih slučajeva i otkrivanja učinilaca i povećanje lične i imovinske sigurnosti građana.

Zbog nedovoljne uspešnosti kaznenopravnog reagovanja na kriminalitet mnoge države su se više orjentisale prema aktivnim preventivnim merama, koje su mnogo jeftinije i deo su ukupnih napora da se poboljšaju uslovi u svim društvenim oblastima. Okretanje tim merama istovremeno znači i dosledno širenje odgovornosti za realizaciju prevencije kriminaliteta putem uključivanja niza organa, organizacija, grupa i pojedinaca. Koncept prevencije može efikasno da funkcioniše ako je dosledno organizovan na tri nivoa kao što su: primarna, sekundarna i tercijarna prevencija.

Osnovni cilj primarne prevencije je da stvara najbolje uslove za uspešnu socijalizaciju svih članova društva uticanjem na kriminogene situacije i uzroke kriminaliteta kroz preddeliktne intervencije u oblasti obrazovanja, stambene politike, zaposlenja, korišćenja slobodnog vremena i sl. Sekundarna prevencija se obezbeđuje pravilnom delatnošću policije, pravosuđa, medija, osiguranja, planiranjem rasta gradova, itd. Tercijarna prevencija se neophodno javlja kao rezultat neuspeha prve dve prevencije i njeno ostvarenje se može odvijati samo putem primene represivnih mera, prvenstveno prema recidivistima.

Prevencija, kao značajan vid otklanjanja uslova za vršenje kriminalnih radnji, mora da sadrži i tri široka pristupa, a to su: društvena prevencija, situaciona prevencija i zajednički koncept prevencije koji bi obuhvatio prethodne dve prevencije. Prva prevencija je značajna za otkrivanje izvora i uzroka kriminaliteta i mogućnosti pojedinca da izvrši delikt. Svakako, ona ima u vidu celu populaciju, ali i pojedine rizične grupe. Njom se obuhvata politika planiranja urbanih i ruralnih područja, a posebno politika u odnosu na siromašna naselja, stambene probleme, bezkućništvo, međuzavisnost stambenih rešenja i drugih službi, posebno transposta, politika zaposlenja, politika obrazovanja, porodične prilike, omladinska populacija sa posebnim odnosom prema rekreaciji, odmoru i kulturi, zdravstvena politika sa posebnom pažnjom usmerenom na zaštitu od alkohola i droga.

Situaciona prevencija je karakteristična po koncentrisanosti na razvijanje kratkotrajnih mera za sprečavanje specifičnog izvršilačkog ponašanja, na koji način obuhvata najveći broj onih subjekata koji su skloni delinkventnom ponašanju. Zajedničkim konceptom prevencije, tj. kombinovanjem svih vrsta i oblika prevencije, država ima veću šansu za otklanjanje opšteg stanja frustracije, nezadovoljstva, apatije, pasivnosti, osećaja, pa i uverenja da je pozitivno ponašanje neisplativo.

Literatura

- [1.] Đorđević, M. (1973), „Problem kaznene politike sudova“, Beograd.
- [2.] Ćirić, J., Đorđević, Đ. i Sepi, R.(2006), „Kaznena politika sudova u Srbiji“, Beograd.
- [3.] Krivokapić, V. (2002), „Prevencija kriminaliteta“, Beograd.
- [4.] Mrvić-Petrović, N. i Đorđević, Đ.(1998), „Moć i nemoć kazne“, Beograd.
- [5.] Stojanović, Z. (1991), „Politika suzbijanja kriminaliteta“, Novi Sad.